

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir Kartpostalın Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi

Analysis of a Postcard Published by Himaye-i Etfal Society in Turkey Within The Context of Children's Rights

Azize Ummanel, Lefke Avrupa Üniversitesi, Dr. Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü, azizeummanel@yahoo.co.uk

ÖZ. Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili yapılan ilk çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamış ve bu çalışmalar doğrultusunda korunmaya muhtaç çocuklara yönelik bir takım politikalar geliştirilmiştir. Gerek oluşturulan raporlar ve yasalar gerekse kurulan cemiyetler arasında hiç kuşkusuz en önemlilerinden birisi Himaye-i Etfal Cemiyeti’dir. Cemiyet, savaşın ortaya çıkardığı kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukları himayesi altına almayı amaçlamış; bu amaç doğrultusunda kurumlarını genişleterek çocuk ve ailelere tıbbi destek, para yardımı, süt dağıtımını, çocuk bahçeleri ve çocuk bakımı ve sağlığı ile ilgili farkındalığı artırmaya yönelik yazılı materyaller yayımlamıştır. Bu araştırma, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin 1926 yılında yayımladığı bir kartpostalı günümüz çocuk hakları kapsamında incelemeyi ve irdelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel yöntemlerden döküman analizi yöntemi kullanılmış ve elde edilen bulgular sağlık, bakım, beslenme, ihmal ve istismar ve çevre başlıkları altında incelenerek tartışılmıştır. Yaklaşık yüz yıl önce basılan bu kartpostalın çocuk hakları konusunda yapılan faaliyetler hakkında bize önemli bilgiler verdiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Himaye-i Etfal Cemiyeti, Çocuk, Çocuk Hakları

ABSTRACT. The first studies on children in need of protection in Turkey started in the Ottoman Empire and a number of policies have been developed in accordance with these studies. The most important of these studies is undoubtedly the establishment of the Turkey Child Protection Agency. The agency aimed to take the children, who are affected by the war, under its protection. In accordance with this purpose it gave medical and financial assistance to the children and their families as well as organizing milk distribution, establishing playgrounds and publishing materials about child care and health to raise the awareness. This study aims to examine a postcard that was published by Turkey Child Protection Agency in 1926, within the context of the children's rights. Documentation method that falls into qualitative research area was used to analyze the data under health, care, nourishment, abuse and neglect and environment titles. It is believed that this postcard gives us important information about the activities that were carried out on children's rights.

Keywords: Himaye-i Etfal Society, Child, Children's Rights

SUMMARY

Purpose and Significance: The first studies on children in need of protection in Turkey started in the Ottoman Empire and a number of policies have been developed in accordance with these studies. The most important of these studies is undoubtedly the establishment of the Himaye-i Etfal Cemiyeti (Turkey Child Protection Agency). The agency was founded in 1908, in Kırklareli and concerns children's rights and protection in many aspects for the first time in Turkish history. The agency also aimed to take the children, who are affected by the war, under its protection. In accordance with this purpose it gave medical and financial assistance to the children and their families as well as organizing milk distribution, establishing playgrounds and publishing materials about child care and health to raise the awareness. This study aims to examine a post card that was published by Turkey Child Protection Agency in 1926, within the context of the children's rights.

Methodology: Documentation method that falls into qualitative research area was used to analyze the data under health, care, nourishment, abuse and neglect and environment titles.

Results: In terms of health issues, on the post card it is stated that children are looking for professional midwives, healthy and strong parents, family doctors and protection from mosquitos.

Historical records show that Refik Saydam who was the first ministry of health of Turkish Republic, conducted various studies for increasing the number of medical experts and doctors. As well as health oriented issues, on the post card children are protesting to have care and reverence by their mothers. According to the convention of the rights of children, parents have the responsibility to raise their children, to care and to respect them. Besides, on the post card, children are also asking for breast milk, and healthy and proper food. There are many research in the field defending that breast milk is the most appropriate food for young children that can be easily digested and protects the children from infections. On the post card children also protest to sleep alone, not to be rebuked and not to be kissed; that brings in mind about child emotional and sexual abuse which is nearly inevitable in the centers that many people live together and there is lack of personal area. Lastly, children on the post card ask for clean air, sunlight and dedicated gardens for their usage. Ahmet Hilmi who was an education inspector in 1928, published a book about the importance of playing in the clean air and educating families to understand the importance of the issue.

Discussion and Conclusions: It is believed that this post card gives us important information about the activities that were carried out on children's rights. It emphasizes the problems of the period; however, takes attention to the issues on health, nourishment and care only; rather than education. Thinking of the period's economic problems, focusing on other prior issues is totally understandable. After 63 years of the post card's publication, United Nations declared the convention on the rights of the child and it was ratified by many nations. Turkey signed the convention in 1990 and it came into effect in 1995. Although it has been 89 years since the post card was published, children in present still suffer from physical abuse, live in the streets, are forced for mendacity, cannot benefit from equal opportunities in education, health care services and nourishment. Despite there are many studies and projects to increase the awareness of the topic; witnessing children's suffer is dramatically saddening.

GİRİŞ

Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili yapılan çalışmalar Cumhuriyet dönemi ile sınırlı kalmamakta; Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar dayanmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında yapılan ilk çalışmalardan birisi 1846 yılında dönemin sadrazamına sunulan bir raporda ailelerinden ayrı yaşayan, başıboş dolaşan, sokaklarda yatıp kalkan ve köprü altlarını mesken tutan çocukların sayısına yönelik yapılan bir değerlendirme çalışmasıdır (Geçer, 2006). Bu çalışma sonrasında korunmaya muhtaç çocuklar için çeşitli politikalar izlenmeye başlanmıştır. Yapılan düzenlemelerden ilki yetim mallarının korunmasıyla ilgili 1851 yılında çıkartılan Eytam Nizamnamesidir (Akyüz, 1999). Bu uygulamanın temel amacı yetim kalmış çocukların ailelerinden kalan malları onlar adına işletmek ve onların mağduriyetini gidermektir. Eytam Nizamnameleri uzun süre ayakta kalsa da korunmaya muhtaç çocuklar için atılan en önemli adımlardan birisi Mithat Paşa tarafından kurulan ıslahanelerdir. Bu ıslahaneler kimsesiz, uyumsuz ve suça yönelen çocukları bütüncül bir bakış açısı ile korunmaya muhtaç kabul etmektedir (Uluğtekin 1994, aktaran Akyüz, 1999). 1873 yılında kurulan ve halen varlığını sürdüren Darüşşafaka Cemiyeti'nin amacı ise babasını kaybetmiş, maddi imkanları yetersiz ailelerin çocuklarına eğitim hizmeti vermektir (Soydan, 2003). 1899 yılında II. Abdülhamit tarafından kurulan Hamidiye Etfal Hastanesi yoksul kadın ve çocuklara hizmet vermeyi amaçlamış (Yıldız, 2012); yine II. Abdülhamid döneminde kurulan Darülhayr-ı Ali ile de yetim çocukların eğitilmesi ve iş sahibi olabilmeleri için sanayi mekteplerine hazırlanmaları amaçlanmıştır (Kapıcı, 2012).

Yoksul ailelerin çocuklarına yardım etmek amacı ile kurulan bir diğer kurum Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'dir. Cemiyet, korunmaya muhtaç çocukların sorunları üzerinde durmakla birlikte sosyal problemlerin önlenmesinde eğitimin önemli bir işleve sahip olduğunu da savunmuştur (Özbek, 2006). Öte yandan 1895 yılında kurulan Darülaceze ile muhtaç yetişkinlere, engellilere ve 0-6 yaş korunmaya muhtaç çocuklara hizmet verilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı

sıra aynı yıllarda Dilenciliğin Önlenmesine Dair Tüzük ile dilenciliğin çocuklar üzerindeki sosyal ve ruhsal zararlarını önleyici tedbirler alınmak istenmiştir (Akyüz, 1999).

Osmanlı döneminde çocukların korunmasına yönelik ilk kapsamlı sosyal hizmet kurumu olan Darüleytam, Meşrutiyet Dönemi'nde kurulmuş olup kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların devletçe korunmasını ve eğitim fırsatlarından yararlandırılmasını amaçlamaktaydı (Akyüz, 1999). Salim'e (2011) göre Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde girdiği savaşıardan ağır yaralar alması ve erkek nüfusunun azalması ile kimsesiz ve bakımsız kalan çocuklara yönelik çıkartılan bakım ve gözetilme ile ilgili kanunlar cumhuriyet dönemi ortaya konulacak çalışmaların temellerini oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından, korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk adımını, Darüleytamları Maarif Nezaretinden (Milli Eğitim Bakanlığı) alarak, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ne (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) devrederek atmıştır. Ardından, 5 Aralık 1922 tarihinde 2042 Sayılı Darüleytamlar Yönetmeliği çıkartılmış ve uygulamaya konulmuştur (Çağlar, 1973). Cumhuriyetin ilanı ve Milli Mücadele'den başarıyla çıkılmasının ardından, çocukların açlık, yoksulluk ve bakımsızlıktan ölmemelerinin ve hayatta kalmalarının sağlanması en öncelikli çocuk politikası olmuştur. Bu amaçla, Himaye-i Etfal Cemiyeti, yeni adı ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (TÇEK) faaliyetleri merkezi hükümetçe desteklenmiştir (Şirin, 2013).

Türkiye'de ilk kez çocuk hakları ve çocukların korunmasını gündeme getiren Himaye-i Etfal Cemiyeti 1908 yılında Kırklareli'nde kurulmuştur (Baytal, 2009). Yerel bir cemiyet olarak Balkan savaşına kadar varlığını sürdürmüş, daha sonra 1917 yılında geneli kapsayacak şekilde İstanbul'da tekrar kurulmuştur. Amacı savaşın ortaya çıkardığı kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukları himayesi altına almaktır (Ünal, 2012). Cemiyet, milli mücadele döneminde Atatürk'ün emir ve yönlendirmeleri ile yeniden yapılandırılmış ve 1921 yılında ulusal düzeyde yeniden kurulmuştur (Sarıkaya, 2007). Yolcuoğlu'na (2009:4) göre korunması gereken çocuklar, bir sistem olarak diğer birçok sistemle ilişki ve sürekli etkileşim içerisinde olup, bu ilişki sistematığı çocukların yakın çevrelerinden sosyal çevrelerine, topluma, yasalara ve hatta uygulanan politikalara kadar uzanmaktadır. Öyleki cemiyet, 1922 yılında çocuk koruma faaliyetlerine, tıbbi muayene ve tedavi, para yardımı ve koruma hizmetleriyle başlamış; 1923 yılında yiyecek dağıtımını; 1924 yılında paralı ve parasız süt dağıtımını; 1927 yılında anne ve çocukların ücretsiz yararlanabileceği kurum banyolarını; 1928 yılından itibaren çocuk bahçelerini hizmete sunmuştur. 1929 yılında ise dış muayeneleri ve tedavilerinin başlaması ve Çocuk Bakıcı Okulu'nun açılması gibi sosyal hizmet alanında da pek çok ilki gerçekleştirmiştir. Tüm bunların yanı sıra yazılı basın aracılığı ile de toplumda farkındalık uyandırma ve bilinçlendirme çalışmalarına gidilmiştir. Bu çalışmalar arasında çocuklara dış sağlığı ve temizliğinin önemini resimlerle anlatan "Dışerimizi Niçin Temizlerimiz?" adlı bir kitapçık (Acıduman ve Arda, 2008); anne ve çocuk sağlığı ile ilgili kitaplar ve dergiler (Şirin, 2013); kurum ve çocuk hakkındaki farkındalığı artırmaya yönelik pullar ve kartpostallar; dönemin maarif müfettişi tarafından Osmanlıcaya çevrilen ve kumların çocuk oyunları ve terbiyesi üzerine etkisi ile açık havada oynamanın gelişim üzerindeki rolünü anlatan bir kitapçık (Hilmi, 1928); son olarak da nüfusu artırma, hastalıklardan kurtulma ve daha sağlıklı bir nesil yetiştirmek adına yürütülen Gürbüz Türk Çocuğu Projesi ve proje kapsamında yayınlanan dergiler (Baytal, 2009) sayılabilir. Öte yandan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yürüttüğü çalışmalar Kıbrıslı Türkler tarafından da desteklenmiş, cemiyete yardım amacı ile biletler basılmış ve bilet satışından toplanan bir miktar para yardım amaçlı Türkiye'ye gönderilmiştir (Kıbrıs Birlik Gazetesi, 1925).

Cumhuriyetin kuruluşundan önce ve hemen sonrasında yaşanan bu gelişmelere ek olarak Avrupa ülkelerinde de çocukları korumaya yönelik çalışmalar yapılmış ve bir takım politikalar geliştirilmiştir. Bu çalışmalar arasında çocuk haklarını korumaya yönelik ilk ciddi adım Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'dir. Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi 1923 yılında Eglantyne Jebb tarafından tasarlanmış ve 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Bildiri, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi olarak güncellenmiş, 20 Kasım 1989 tarihinde genişletilerek Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme adıyla son halini almıştır (UNICEF, 2008; Akt. Yıldırım Doğru, 2014).

Türkiye de dahil olmak üzere toplamda 193 ülke tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre dil, din, ırk, cinsiyet, etnik ya da toplumsal farklılık, mülkiyet, engel durumu veya başka farklılıklar gözetilmeksizin bütün çocukların hakları bulunmaktadır ve bu hakların korunması esastır. Sözleşmenin temelinde ayırım gözetmeme, yaşama ve gelişme, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve katılım ilkeleri yer almaktadır (Unicef, 2004). Öyleki bu sözleşme ile 18 yaşına kadar her bireyin çocuk olduğu ve çocuğun gereksinimleri olan bir birey olduğu; çocuk hakkında alınan her kararda çocuğun görüşünün alınması gerektiği; çocukla ilgili her işlemde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerektiği; her bireyin doğduğu andan itibaren eşit olarak tüm haklardan yararlanabileceği; çocuk üzerinde anne baba sorumluluğunun esas olduğu, sorumluluğunu yerine getiremeyen anne baba için devletin bu sorumluluğu alacağı kabul edilmektedir (Yıldırım Doğru, 2014).

Yapılan araştırmalar Türkiye'de çocuk hakları ile ilgili çalışmaların yüz yıldan daha fazla bir geçmişe sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Çocukları korumaya yönelik kuruluşlar arasında bulunan Himaye-i Etfal Cemiyeti de en eski kuruluşlardan birisidir. 1981 yılında dernek statüsünden çıkartılarak devlet kurumu haline getirilen cemiyet, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile bu bakanlığa devredilmiştir. Günümüzde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü adı ile varlığını sürdürmektedir.

Tarihimizde çocuk hakları ile ilgili çalışmaların bir kısmına ulaşmamız pek mümkün olmayabilmektedir. Bunun sebepleri arasında 1928 yılında yapılan harf devriminin ardından Osmanlıca eserlerin göz ardı edilmesi sayılabilir. Oysaki zengin bir tarihi birikime sahip olan Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan önce de çocuk hakları ve korunmaya muhtaç çocuklar için birçok çalışma yapılmış, politikalar geliştirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu çalışmalar desteklenmeye devam edilmiş; fakat harf devriminin ardından araştırmacıların bu çalışmalar hakkındaki bilgilere ulaşması zorlaşmıştır. Uzun yıllardır aktif bir şekilde hizmet veren ve orjinal ismi Himaye-i Etfal Cemiyeti olan derneğin yapmış olduğu çalışmalar yadsınamayacak şekilde önemlidir. Öyleki bu çalışmaların toplumun her kesimine ulaşmasını sağlamak için dergilerden posta pullarına ve kartpostallara kadar birçok görsel materyal de kullanmışlardır. Bu kartpostallardan birisi de 1926 yılında basılan ve bir hukuk öğrencisi tarafından Türkiye'den Kıbrıs'ın Baf kazasına gönderilen ve tarihin tozlu raflarında yerini alan kartpostalıdır. Tarihi bir değeri olan kartpostal yaklaşık yüz yıl öncesinde Türkiye'deki çocuklara yönelik yapılan çalışmalarla ilgili bize bilgi vermektedir. Türkiye'de çocuk haklarının tarihi geçmişini incelemek isteyen araştırmacılara da ışık tutması açısından önem teşkil ettiği düşünülmektedir. Öte yandan sosyal bilimlerde yapılan akademik birçok çalışmada yazılı materyallerin görsel materyallere oranla daha fazla kullanıldığı da görülmektedir. Öyleki çocuklarla ilgili yapılan tarihi çalışmalarda görsel materyallerin kullanıldığı ve bu materyallerle desteklenen araştırmalar sınırlı sayıdadır (Sarıkaya, 2012; Özgişi, 2013; Çeliktemel-Thomen, 2016). Oysaki birçok görsel materyal araştırmacılara araştırma yaptıkları dönem ile ilgili bilgi verebilmektedir. Bu çalışmaların artırılması ve tarihi görsellerin daha fazla irdelenmesi araştırmacıların Türkiye'de geçmiş yıllarda yapılan çalışmalar hakkında daha fazla bilgiye ulaşmasını sağlayabilecektir.

Bu çalışmanın amacı kurulduğu ilk günden itibaren çocuğun yüksek yararını gözetilen Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 1926 yılında yayımladığı ve bir hukuk öğrencisi tarafından İstanbul'dan Kıbrıs'ın Baf kazasına gönderilen ve üzerinde çocuk figürleri bulunan bir kartpostalın günümüz çocuk hakları kapsamında incelenmesi ve irdelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma modeli

Nitel bir yaklaşımla yapılandırılmış olan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi kullanılmıştır. Tümevarımsal bir yol izlenen nitel araştırma desenlerinde araştırmacının görevi genel teoriler ve açıklamalar yapmadan ve/veya denemeden önce insanların ve grupların özel durumlarını ve deneyimlerini anlamaya ve tanımaya çalışmaktır (Büyüköztürk vd., 2012:237). Döküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Yazılı ve görsel materyaller geçmiş hakkında bize bilmediğimiz pek çok şey sunabilmektedir. Bu materyallerden yola çıkarak, araştırmacı elde ettiği

kalıntıları belirli bir çerçeve içerisinde ve birbiri ile ilişkilendirerek ilgili kültür ve medeniyete ilişkin bütüncül bir resim elde etmeye çalışır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:187).

Araştırmanın Materyali

Araştırmanın materyali 1926 yılında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından basılan bir kartpostalıdır. Kartpostalın dili harf devriminden önce basıldığı için Osmanlıcadır. Renkli basım olan kartpostalın ön yüzünde renkli kıyafetler giyen çocuklar bulunmaktadır. Çocuklar, bir gösterideymişler gibi ellerinde pankartlar tutmaktadır. En önde duran çocuğun pankartındaki yazı kırmızı, diğerleri siyah renk ile yazılmıştır. Tasvir edilen resmin en altında ise yine Osmanlıca bir yazı yer almaktadır (Resim1).

Resim1. 1926 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından basılan kartpostal

Verilerin çözümlenmesi

Yazım dili Osmanlıca olan kartpostalın çevri ve geri çeviri işlemleri Osmanlıca ve Türkçe'ye hakim olan uzmanlar tarafından yapılmıştır. Çözümleme bu işlemin ardından gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi yapılan bu çalışmada ilk olarak döküman dikkatli bir şekilde okunmuş, ardından ortaya çıkan bilgiler kodlanmıştır. Araştırmacının elinde kuramlardan yola çıkarak önceden hazırlayabileceği kategoriler olmadığı için, kategoriler analizin ilerleyen aşamalarında oluşturulmuştur. Kodlar biraraya getirilerek birbirleri ile belirli bir tema altında sınıflandırılıp kategorilere ayrılmıştır.

Kartpostalın alt kısmında "Ölümü azaltacak, nüfusumuzu çoğaltacak, vatana kuvvetli bir nesil yetiştirilecektir" yazısı yer almaktadır. Kartpostal üzerindeki resimde en önde yer alan pankartta "İstiyoruz"; arkadaki parkartlarda ise "Mütahassis ebeler", "Sağlam ana baba", "Anne ihtimamı", "Temiz ve muntazam gıda", "Hava ve güneş", "Yalnız yatmak", "Bize mahsus bahçeler", "Hürmet", "Sineklerden kurtulmak", "Ana sütü", "Azarlanmamak", "Aile tabibi" ve "Öpülmemek" yazmaktadır. Bu sloganlar vermek istenilen mesaj göz önünde bulundurularak sağlık, bakım, beslenme, istismar ve ihmal, çevre başlıkları altında kategorileştirilmişlerdir. Kartpostalın altında

yer alın yazı ise herhangi bir kategori altına yerleştirilmemiş ve genel değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Nedeni ise bu yazının kartpostalın basım nedeni ile ilgili bilgi verdiğinin düşünülmesidir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Lincoln ve Guba (1985) nitel araştırmanın doğasına uygun olabilmesi açısından geçerlik ve güvenirlik kavramlarına alternatif olarak inandırıcılık (iç geçerlik), aktarılabilirlik (genelleme), tutarlık (iç güvenirlik) ve teyit edilebilirlik (dış güvenirlik) kavramlarını kullanmayı önermişlerdir. Araştırmanın iç geçerliğini ve dış güvenirliğini artırmak için uzman görüşünden yararlanılmış, iki farklı uzmandan araştırmanın modeli, verilerin analizi, oluşturulan kategoriler ve bulguları yorumlaması istenilmiş ve bir fikir birliğine varılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Verilerin çözümlenmesinin ardından elde edilen bulgular oluşturulan kategoriler doğrultusunda bu bölümde sunulmaktadır. Öte yandan kartpostalın altında yer alan “Ölümü azaltacak, nüfusumuzu çoğaltacak, vatana kuvvetli bir nesil yetiştirilecektir” ibaresini ayrıca irdelemekte yarar vardır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllar, Türk halkının geçirdiği uzun ve yorucu savaş yıllarından sonra üretkenliğini yitirdiği, sosyo-ekonomik durumun bozulduğu ve sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamaz olduğu yıllardır. Ciddi bir nüfus azlığı tehlikesi ile karşı karşıya kalan yeni devlet, nüfusu artıracak önlemler alma yoluna gitmiştir. Buradaki temel amaç Türk nüfusunun artırılması ve sağlıklı bir nesil yetiştirmektir. Bu yüzden Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti (Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu) ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin de çalışmalarının yer aldığı kurumsal ve gönüllü çalışmalar başlatılmıştır (Baytal, 2009; Şirin, 2013). Kartpostalda yer alan bu ibarenin Gürbüz Türk Çocuğu Projesi kapsamında, sağlıklı nesiller yetiştirmek ve bununla ilgili farkındalığı artırmak için yazıldığı düşünülmektedir.

Sağlık

Kartpostalda yer alan ve çocukların pankartları üzerinde belirtilen istekler arasında mütahassis ebeler, sağlam ana baba, aile tabibi ve sineklerden kurtulmak ibareleri yer almaktadır. Savaştan çıkan bir ülkenin sağlık alanında tam anlamıyla yeterli olması beklenemez. Öyleki dönemin ilk sağlık bakanı Refik Saydam sağlık uzmanları ve doktorların artırılmasına yönelik çeşitli çalışmalar yapmıştır. Refik Saydam'ın 14 yıl süren sağlık bakanlığı döneminde doktorların sayısı 344'ten 1625'e; hemşirelerin sayısı bilinmeyen düşük bir rakamdan 325'e ve ebelerin sayısı da 136'dan 451'e yükseltilmiştir (Karabulut, 2007:153). Bu sayı tüm ülke için yetersiz olmakla birlikte her ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde de değildi. Bu nedenle sağlık eğitimi almamış kişilerin de sağlık çalışanı gibi davranması ve bir takım görevler üstlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle olsa gerek araştırma kapsamında incelenen kartpostalda uzman ebelere ve aile doktorlarına dikkat çekilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık personeli yetiştirmenin yanı sıra, ki bu ebelerin sayısını köylere de yetecek kadar çoğaltmak ve çok miktarda doktor yetiştirmeyi de kapsamaktaydı, hastalıklarla mücadele için de bir çalışma programı hazırlanmıştır (Tuğluoğlu, 2008). 1927 yılından itibaren Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti sağlık sorunları üzerinde ciddi bir şekilde durmuş; ölümlerin azaltılması konusunda sıtma, verem, frengi, traham, tifo, dizanteri ve benzeri bulaşıcı hastalıklarla mücadele ederek önemli adımlar atmıştır (Yediyıldız, 1999). Türkiye Büyük Millet Meclisinin de önemle üzerinde durduğu ve destek verdiği bu proje için Atatürk, “sıhhatin muhafaza ve takviyesi, ölümlerin azaltılması, nüfusun artırılması, sosyal ve geçici hastalıkların etkisiz hale getirilmesi, bu suretle milletin dinç ve çalışmaya kabiliyetli bir halde sağlıklı olarak yetiştirilmesi” söyleminde bulunarak konunun önemini bir kez daha vurgulamıştır (Baytal, 2009:121). Çocuklar da dahil olmak üzere herkesi etkileyebilecek olan sıtma hastalığı yaygın olarak sivrisinekler tarafından bulaşmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen kartpostalda da çocukların istekleri kapsamında sivrisineklerden kurtulmak yer almaktadır. Sağlam ana baba isteği de sağlıklı anne babalar olarak düşünülebilmektedir. Öyleki Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre de her çocuk kendisine bakabilecek sağlıklı yetişkinlere ihtiyaç duyar. Öte

yandan her çocuğun sağlıklı olma ve sağlıklı bir çevrede yetişme hakkı da bulunmaktadır (Unicef, 2002).

Bakım

Kartpostalda yer alan anne ihtimamı ve hürmet isteklerini bakım başlığı altında değerlendirebiliriz. Anneleri tarafından özenli bakım, saygı ve ilgi görmek tüm çocukların hakkıdır. Türkiye’de 1995 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve geliştirilmesi anne babanın sorumluluğundadır ve bu kişiler çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmalarıdır (Unicef, 2002). Çocuğun bakımından sorumlu olan kişilerin herhangi bir nedenle görevini yerine getirmemesi halinde, çocuğa devlet tarafından el konulabilir ve çocuk devletin resmi kurumlarına veya özel yurtlara ya da koruyucu aile hizmetine verilebilir (TBMM, 2005). Annelerin çocukların birincil bakıcıları olduğu düşünüldüğünde, kartpostalda yer alan bu mesajın farkındalık yaratmaya yönelik bir mesaj niteliği taşıdığı söylenebilir. Öte yandan gerek çeviri niteliğinde olsun, gerekse Osmanlı aydınlarca basılan birçok kitapta çocuk terbiyesi ve eğitimi ile ilgili anne babaların üzerine düşen roller belirtilmiş, çocuğa en iyi bakacak olan kişinin anneler olduğu üzerinde durulmuştur (Nazima, 1890).

Beslenme

Araştırmaya konu olan kartpostalın ön yüzünde çocukların ellerinde tuttıkları pankartlarda ana sütü ve temiz ve muntazam gıda istedikleri yazmaktadır. Yapılan birçok çalışmada yeni doğan bir bebek için en uygun besinin bebeğin sağlıklı olması, tüm besin öğeleri gereksinmelerini karşılaması, kolaylıkla sindirilebilmesi ve enfeksiyonlara karşı koruması açısından anne sütü olduğu belirtilmektedir (Öztürk ve Demir, 2001; Giray, 2004; Atıcı vd., 2007; Köksal ve Özel, 2008). Öyleki anne sütü yeterli ve dengeli beslenme, sağlıklı büyüme, bağışıklık sisteminin korunması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, akut ve kronik hastalık riskinin azaltılması başta olmak üzere anne ve bebeğe psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden de yarar sağlamaktadır (Samur, 2008). Kartpostalın basıldığı yıllar düşünüldüğü zaman karşımıza savaştan yeni çıkmış bir ülke ve ekonomik zorluklarla mücadele eden yeni bir cumhuriyet çıkmaktadır. Yolsulluğun yüksek oranda olduğu bu yıllarda yeni doğmuş bebekler için en ekonomik besinin anne sütü olduğu söylenebilir. Çocukların bakımı ve sağlıklı bir şekilde büyümeleri için anne sütünün elzem olduğuna yönelik bir bilincin yaratılmaya çalışıldığı gözlenebilmektedir. Öte yandan her insanın temiz ve kaliteli gıdalar ile beslenmeye hakkı olduğu vurgusu da yine bu kartpostal aracılığı ile yapılmaktadır. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin de desteklediği Gürbüz Türk Çocuğu Projesi kapsamında, çalışan anneler için fabrikalarda *anneler mutfağı* oluşturulmuş, yorgun annelerin dinlenmeleri, sıcak ve besleyici yemekler verilerek sağlıklarının korunması amaçlanmıştır. Bu sayede hem annenin süt kalitesi artırılabilecek hem de anne sütü ile beslenen çocukların sayısı artarak çocuk ölümleri azaltılabilecekti (Baytal, 2009). Tüm bunların yanı sıra cemiyetin kurduğu *süt damlaları* kuruluşları ile fakir annelerin kimsesiz çocuklara süt anneliği yapmasına öncülük etmiş; böylece çocukların gıdasız kalmasının da önüne geçilmeye çalışılmıştır (Ekmekçi, Arda ve Acıduman, 2012).

İstismar ve İhmal

İncelenen kartpostalda dikkat çeken bir diğer unsur da kartpostala konu olan çocukların ellerindeki parkartlarda yalnız yatmak, azarlanmamak ve öpülmemek ibarelerinin yer almasıdır. Dünya sağlık örgütü bir yetişkin tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışları çocuk istismarı olarak tanımlamaktadır (Dubowitz, 2002:191). Bir başka tanıma göre çocuk istismarı ve ihmali, anne, baba yada bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümüdür (Tıraşçı ve Gören, 2007).

Çocuğun ruhsal anlamda sağlıklı bir birey olarak yetişebilmesi için ihmal ve istismardan uzak, güvenli ve huzurlu bir ortamda büyümesi gerekmektedir. Azarlanarak duygusal istismara maruz kalan çocuklar, ileride içine kapanık, sosyal anlamda yetersiz, özgüveni eksik ve kendini

ifade edemeyen çocuklar olurlar (Taner ve Gökler, 2004). Oysaki sağlıklı bir nesil yetiştirmenin temelinde mutlu bir çocukluk yatmaktadır.

Çocukların mülkiyet duygusunu kazanabilmeleri açısından kendilerine ait eşyalarının olması oldukça önemlidir. En temel sosyal becerilerden birisi olan paylaşmayı ise eşyalarını sevdiği kişilerle paylaşarak veya ortak kullanarak kazanabilir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000). Fakat kişisel alanın ve mahremiyetin korunması bakımından özel eşyaların paylaşılmasında yarar vardır. Yoksulluğun yaşandığı ve kimsesiz çocuk sayısında ciddi bir artış görülen cumhuriyetin ilk yıllarında evlerde veya çocuk yuvalarında bir çok çocuğun, farklı cinsiyetten çocukların veya yetişkin ve çocukların bir arada yatmaları gözlenebilmekteydi. Bu durum mahremiyeti engellemekle kalmayıp daha bir çocuğun diğerini veya bir yetişkinin birlikte yattığı bir çocuğu istismar etmesine neden olabilir. Öte yandan çocukları istemleri dışında ve rahatsız edici bir şekilde öpmek de onların duygularını zedeleyebilmekte ve kapanmayacak yaralar açılmasına neden olabilmektedir. Bu tür durumların yaşanmaması ve azaltılması için evlerde ve toplu kalınan kurumlarda her bireyin kendine ait bir yatağı ve özel alanının bulunması oldukça önemlidir.

Gereksinimleri karşılanmamış, haklarından yoksun bırakılmış, üzerinde doğal güçsüzlüğü dolayısı ile anne babanın, öğretmen, işverenin, polisin, savcının ve hakimin her türlü baskıda bulunabileceği bir nesne olarak algılanan çocuğun, hukuk kurallarıyla korunması gerekmektedir. Bu kuralların çocuğun onuru, saygınlığı ve özürlüklerine uygun olmasında, çocuğun olduğu kadar toplumun da yararı vardır (Akyüz, 2012:1). Zira sağlıklı çocuklar sağlıklı aileler, sağlıklı aileler ise sağlıklı bir toplum meydana getirir.

Çevre

İncelenen kartpostalda dikkat çeken unsurlardan sonuncusu çocukların temiz hava, güneş ve onlara özel bahçeler kurulması istekleridir. Dönemin maarif vekaleti müfettişlerinden Ahmet Hilmi Bey, 1928 yılında yabancı dilden çevirisini yaptığı bir eserinde içinde bulunan yüzyılda çocuklar için açık ve temiz havada oyun oynamanın ve ailelerin çocuklarına temiz hava aldirmaları konusunda eğitilmelerinin önemini irdemiş ve bunlar meydana getirildiğinde çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarında da büyük değişikliklerin meydana gelebileceğini belirtmiştir (Hilmi, 1928). Bunun yanı sıra yazar, yine aynı eserinde evlerin sağlıklı şartlara sahip olmadığını, havasız ve güneşsiz olduğunu, bu yüzden çocukların genellikle makalle araları, kirli sokaklar, viranelikler, mezarlıklar, arabalıklar, samanlıklar, çöplükler ve ahırlarda oynamak zorunda kaldıklarını; bu hijyenik olmayan ortamlarda da hem sağlıklarının etkilendiğini hem de dağal ihtiyaçları olan oynama zevkine tam varamadıklarını söylemiştir. Bu sorunların giderilmesi için oyun meydanları ve kum havuzları kurulmasını öneren Ahmet Hilmi, doğal bir terbiye yeri olan bu alanların maliyeti düşük fakat etkili okullar olacaklarını da savunmuştur.

Bu çalışmaların yanı sıra Himaye-i Etfal Cemiyeti de çocuklar için özel bahçelerin kurulması yönünde çalışmalar başlatmıştır. Cemiyet tarafından kurulan çocuk bahçeleri, çocukların bedensel ve ruhsal yönden daha sağlıklı olmalarını amaçlamaktadır. Günümüz araştırmacılarında Ulutaş ve Şimşek'e (2014) göre oyun alanları çocukların fiziksel güçlerini gelişmesinin yanı sıra ruhsal gelişimleri açısından da önemlidir. Ayrıca çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimleri açısından da katkı sağlamaktadır. Bu nedenle dış oyun alanlarının çocukların gelişimine, özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi oldukça önemlidir. Ünal'a (2009) göre bu alanlarda oynanan oyunlar, çocukların bir arada oynamalarına ve sosyalleşmelerinde çıkabilecek sorunlara çözüm getirmeye, uzlaşmaya yol açmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu araştırmada 1926 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından basılan bir kartpostal çocuk hakları kapsamında incelenmiş ve çeşitli başlıklar altında irdelenmiştir. Dönemin sorunlarına yönelik hazırlanan kartpostalda daha çok sağlık, beslenme ve bakım konularına dikkat çekildiği, eğitim hakkında herhangi bir önermenin bulunmadığı gözlenmiştir. Savaşın çıkan ve yeni kurulmuş bir devletin yorgun insanların başlıca gereksinimlerinin fizyolojik yönde olması kaçınılmazdır. Öte yandan dönemin en önemli projelerinden birisi olan Gürbüz Türk Çocuğu

projesi ile geleceğe sağlıklı nesiller yetiştirilmesini hedefleyen Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin eğitimden önce sağlık, beslenme ve bakım konularına değinmesi anlaşılırdır.

Bir milletin geleceğinin belirleyicileri olan çocuklar, o milletin geleceği için sağlam ve sağlıklı olmalıdır. Yapılan çözümlenme sonrasında en fazla önermenin sağlık alanında olduğu, doğum sırası ve doğum sonrasında yönelik mesajlar taşıdığı; bununla birlikte dönemin salgın hastalıklarına da atıfen yazıldığı görülmüştür.

Sağlıkla ilgili önermelerin ardından, en fazla çevre ile istismar ve ihmal konularına dikkat çekildiği görülmüştür. Çevre, etrafımızı saran ve bizi etkileyen unsurların tümüdür. Gerek fizyolojik gerekse ruhsal açıdan sağlıklı bir çevrede büyüyen bireyler, sağlıklı nesiller yetiştirmesi olası bireylerdir. Öte yandan kartpostalda çocukların yetişkinlerden ayrı bireyler olarak görüldüğü ve onlara mahsus alanların olması gerektiği savunulmaktadır. Bu da Türkiye'de okul öncesi eğitimin temellerinin bu dönemde atılmaya başlandığının bir göstergesidir. Bununla birlikte insanoglunun varolduğu andan itibaren savunmasız olan çocukların, ruh sağlıklarını engellemeye yönelik istismar ve ihmal vakalarının da önüne geçilmeye çalışıldığı ve bu yönde bir mesaj verildiği görülmektedir.

Son olarak beslenme ve bakım konuları ile ilgili önermelere yer verildiğini görmekteyiz. Çocukların doğumdan sonra yaşamlarının ilk üç yılını anne bakımı altında geçirmeleri oldukça önemlidir. Anne ve babası tarafından sevgi ve saygı gören çocuk, ailesi ile sağlıklı bir ilişki kurabilecek; böylelikle temel güven duygusu desteklenip özgüven sahibi olabilecektir. Bununla birlikte anne sütü ile temiz ve muntazam gıda almış olan bir çocuk, fizyolojik açıdan da sağlıklı olacaktır. Çocukların iyi beslenmeleri ve güçlü olmaları gelecek nesillerin de güçlü ve sağlıklı olması bakımından önemlidir.

Yaklaşık yüz yıl önce basılmış bu kartpostal çocuk hakları kapsamında önemli dersler vermektedir. Bu kartpostalın basımından tam 61 yıl sonra 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni yayımlamış ve ardından 1995 yılında sözleşme Türkiye'de yürürlüğe girmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen ülkemiz ve dünya halen daha çocuk hakları konusunda sınıfta kalmaktadır. Radikal gazetesinin 14 Ocak 2007 tarihli bir haberinde 1929 yılında dört bin çocuğun TBMM'ye bir mektup yazdığı ve birtakım isteklerde buldukları belirtilmiştir. Üzerinden onlarca yıl geçmesine rağmen günümüzde okullarda halen daha dersliklerin yetersiz olduğu, her gün birçok çocuğun dayağa maruz kaldığı, sokaklarda yaşamın ve dilenciğin engellenemediği, her çocuğun eşit beslenme ve sağlık hizmetlerinden yararlanamadığı, bunlarla birlikte eğitimde de fırsat eşitliği sağlanamadığı görülmektedir (Radikal, 2007). Bu da 1926 yılından sonra çocuk hakları konusunda geldiğimiz durumu özetlemektedir. Yaklaşık yüz yıllık bir tarihe ulaşmak heyecan yaratırken, çocukların günümüzde de türlü sorunlarla baş etmek zorunda kalmaları ve buna şahit olmak üzücü durumlar arasındadır.

Öneriler

1. Bakım, beslenme, sağlık gibi ihtiyaçlar karşılanmadan diğer ihtiyaçların karşılanması mümkün değildir. Ancak bu ihtiyaçların önemi verilecek eğitim ile anlaşılmaktadır. Günümüzde görsel ve işitsel yayın araçları da dahil olmak üzere basın-yayın organlarıncı çocuk sağlığı ile ilgili mesajlar verilmektedir. Bu mesajların daha büyük kitlelere ulaşması için çalışmalar yapılmalıdır.
2. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası sağlık hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Özellikle doğum öncesinde annenin ruhsal ve bedensel olarak doğuma hazırlanması, çocuğun sağlığı için doğru besinleri yemesi, doğumu kolaylaştıracak egzersizler yapması, doğum öncesi ve sonrası rutin kontrollerin önemi, doğum sonrasında annenin hem kendi hem de çocuğun hijyenine nasıl dikkat edeceği gibi konuların halk eğitimi altında anne adayları ve çocuğa bakacak olan kişilere verilmesi gerekmektedir. Bu konuda eğitimciler, eğitim kurumları ve eğitim otoritelerine ciddi görevler düşmektedir.
3. Günümüzde çevre eğitimi, fen bilimleri dersi altında verilmekte, çocuklar yaşadıkları çevreye karşı duyarlılık geliştirmeleri konusunda eğitimsel olarak yeteri kadar desteklenmemektedirler. Sağlıklı bir çevre bilincinin yaratılması için hem çocuklar hem de

- yetişkinler desteklenmeli ve çocukların temiz hava alabilmeleri için çocuk dostu sokaklar ve oyun alanları yaratılmalıdır.
4. Aradan uzun yıllar geçse de istismar ve ihmal vakalarında bir azalma görülmediği, bununla birlikte değişikliğe uğrayarak bu vakaların devam ettiği gözlenmektedir. Öyle ki günümüzde çocuk pornosu ve fuhuşa yönelik bir sektörün varlığından söz edebilmekteyiz. Teknolojik gelişmeler bu tür vakaların önlenmesine yardımcı olabilmektedir. Özellikle sosyal medya üzerinden kötü niyetli yetişkinlerin çocuklara ulaşmasını engellemeye yönelik bilgisayar programları yazılmalı, anne babalar çocukların internet kullanım sürelerinin ne kadar olması gerektiği ile ilgili bilgilendirilmeli ve bu konuda aile eğitimleri düzenlenmelidir. Bununla birlikte çocuklara yönelik suç işleyen bireylere karşı yasal düzenlemeler gözden geçirilip daha caydırıcı cezalar yasalarımızda yerini almalıdır.
  5. Anne sütü yeni doğan bir çocuğun değişmez besinidir. Fakat birçok anne estetik kaygılardan dolayı çocuğunu emzirmeyi reddedebilmektedir. Anne adaylarına bu doğrultuda halk eğitim merkezlerinde bilgi verilmelidir.
  6. Yenidoğan bebeğin bakımı konusunda birçok anne kendini yetersiz hissedebilir. Bu konuda hemşireler ve sağlık uzmanları anne adaylarına ve ilk kez anne olmuş kadınlara eğitim vermeleri önerilmektedir.
  7. Günümüzde birçok çocuk sahip olduğu haklardan habersiz cinsiyetine, etnik kökenine, ve sosyo ekonomik durumuna göre diğerlerinden daha farklı bir muameleye maruz kalabilmeye, küçük yaşta çalıştırılmakta, sokaklarda yaşamakta ve diğerler çocuklar ile eşit hizmet alamayabilmektedir. Çocuklar arasında eşit fırsat ilkesini tam olarak hayata geçirebilmek için çalışmalar yapılmalı, hakları ile ilgili hem çocuklar hem de yetişkinler bilgilendirilmelidir.
  8. Kendine ve çevresine saygı gösteren, özgüveni yüksek sağlıklı nesiller yetiştirebilmemiz adına tüm eğitim kademelerinde gerekli düzenlemeler yapılmalı, anne baba eğitim merkezleri kurulmalı, eğitimciler sahip oldukları bilgilerini yenilemeleri için desteklenmelidir.
  9. Himaye-i Etfal Cemiyeti çocuk hakları ile ilgili çalışmalarına yaklaşık 100 yıl önce başlamıştır. Araştırma kapsamında incelenen kartpostalın yanı sıra geçmişimizi sorgulayabileceğimiz ve bize ışık tutabilecek eserlere ulaşılmalı ve bu alanda yapılan çalışmalar artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acıduman, A. ve Arda, B. (2008). Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) Yayınlarından 1927 Tarihli Bir Kitapçık: Dişlerimizi Niçin Temizleriz?. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 51, 252-258.
- Akyüz, E. (1999). Cumhuriyet Dönemi'nde Çocuk Hakkındaki Gelişmeler 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: ÇOKAUM Yay.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Atıcı, A., Polat, S. ve Turhan, A. H. (2007). Anne Sütü ile Beslenme. *Türkiye Klinikleri Journal of Pedatrical Sciences*, 3(6), 1-5.
- Baytal, Y. (2009). Atatürk Döneminde Nüfusu Artırma Çalışmaları ve Gürbüz Türk Çocuğu Projesi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 117-137.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Blimsel Araştırma Yöntemleri (13. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çağlar, D. (1973). Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimlerine Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 60-64.
- Çeliktemel-Thomen, Ö. (2016). Çocuklar ve Kadınlar: Geç Osmanlı Döneminde Sinema Hakkında Bir Mütalaa. *Alternatif Politika, Sinema Özel Sayısı*, 1-29.
- Dubowitz, H. (2002). Preventing child neglect and physical abuse: A role for paediatricians. *Pediatrics in review/American Academy of Pediatrics*, 23(6), 191-196.
- Ekmekçi, P. E., Arda, B. ve Acıduman, A. (2012). Tıp Tarihi Açısından Çocuk Esirgeme Kurumunun Kuruluş Dönemi Etkinliklerine Bir Kitap Bağlamında Bakış: Büyük Çocukların Beslenme Usülleri (1927). *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 55 (1), 57-69.
- Geçer, G. O. (2006). Osmanlı'da Sokak Çocukları ve Bir Belge. *Türkbilig*, 12, 163-172.

- Giray, H. (2004). Anne Sütü ile Beslenme. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 13(1), 12-15.
- Hilmi, A. (1928). *Kumlarda Çocuk Oyunları*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Kapçı, H. Z. (2012). *Yetimlere Yönelik Bir Eğitim Kurumu Darülhayr-i Ali*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karabulut, U. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937). *ÇTTAD*, 6(15), 151-160.
- Kıbrıs Birlik Gazetesi (1925). _____, 57-59-62-64-64 sayıları.
- Köksal, G. ve Özel, H. G. (2008). *Bebek Beslenmesi*. Ankara: Klasmat.
- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Lincoln, Y. & Guba, E. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: Sage Publications.
- Nazima, A. (1890). *Çocuklara Malumat-ı Evveliyeye*. İstanbul: MEB.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Emeklilik Gözetim Merkezi Yay.
- Özgişi, T. (2013). Bir Siyasi İmge Olarak Çocuk ve Savaşlar: I. Dünya Savaşı Örneği. *Turkish Studies*, 8(11), 293-312.
- Özkan, S. (2006). Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 211-219.
- Öztürk, H. ve Demir, Ü. (2001). Erken Devrede Emzirmenin Anne Bebek Sağlığı Açısından Yararları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4(2), 58-62.
- Radikal Gazetesi (2007, 14 Ocak). *78 Yıl Önce 4 Bin Çocuk Meclisten Bir Ricada Bulundu*. [Online] <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=209992> adresinden 16 Nisan 2016 tarihinde indirilmiştir.
- Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Samur, G. (2008). *Anne Sütü*. Ankara: Klasmat.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(34), 321-338.
- Sarıkaya, M. (2012). Gürbüz Çocuk Yarışmaları. *Atatürk Dergisi*, 1(1), 201-224.
- Soydan, A. (2003). Darüşşafaka Tarihinden Kesitler, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 3, 249-268.
- Şirin, F. S. (2013). İktidar ve Çocuk. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1275-1284.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- TBMM, (2005). *Çocuk Koruma Kanunu*. [Online]: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5395.html> adresinden 21 Mart 2016 tarihinde indirilmiştir.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34 (1), 70-74.
- Tuğluoğlu, F. (2008). Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32(4), 351-359.
- Uluğtekin, S. (1999). *1940'lı Yıllarda İstanbul'un Sokak Çocukları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay.
- Ulutaş, İ. ve Şimşek, I. (2014). Ebeveynlerin Çocuk Oyun Alanlarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 413-424.
- Unicef (2002). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*. New York: UNICEF House.
- Unicef (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. [Online]: <http://www.unicef.org/turkey/pdf/cr23.pdf> adresinden 11/09/2016 tarihinde indirilmiştir.
- Ünal, M. (2009). Çocuk Gelişiminde Oyun Alanlarının Yeri ve Önemi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 95-109.
- Ünal, V. (2012). Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 1-27.
- Yediyıldız, B. (1999). *En Önemli Osmanlı Mirası: Türk Toplumunu*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yıldırım Doğru, S. S. (Ed.). (2014). *Çocuk Hakları ve Koruma*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (7. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö. (2012). Kuruluşundan II. Meşrutiyet'e Kadar Hamidiye Etfal Hastanesi Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Sciences*, 5(5), 391-411.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5 (18), 1-20.